

VILÁG- TÖRTÉNET

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **PÓSÁN LÁSZLÓ**
LOVAGI KULTÚRA A KÉSŐ KÖZÉPKORI LITVÁNIÁBAN
- **VINCZE DÁNIEL**
A TÖRÖK ELLENI VISSZAFoglaló HÁBORÚK HÍREI ÉS ÚJ-ANGLIA
- **SASHALMI ENDRE**
POLITIKAI TEOLÓGIA ÉS OROSZORSZÁG NŐI
MEGSZEMÉLYESÍTÉSÉNEK KEZDETEI A KÉPI ÁBRÁZOLÁSOK TÜKRÉBEN
- **ANTONIO ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO**
A FENNMARADÁSTÓL A FÜGGETLENEDESÉG
- **RADOSLAV RASPOPOVIĆ**
A MONTENEGRÓI KÜLPOLITIKA DILEMMÁI A 19. SZÁZAD
MÁSODIK FELÉTŐL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG
- **CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN**
AZ ELSŐ MAGYAR-ALBÁN SZÓTÁR SZÜLETÉSE

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

7. (39.) évfolyam 2017. 3.

TARTALOM

Választóvonalak és igazodási pontok	335
<i>Tanulmányok</i>	
Pósán László: Lovagi kultúra a késő középkori Litvániában	337
Vincze Dániel: A török elleni visszafoglaló háborúk hírei és Új-Anglia	347
Sashalmi Endre: Politikai teológia és Oroszország női megszemélyesítésének kezdetei a képi ábrázolások tükrében, európai perspektívából.	
Nagy Péter uralkodása mint vízválasztó	373
Antonio Álvarez-Ossorio Alvaríño: A fennmaradástól a függetlenedésig. A Spanyol Monarchia és itáliai tartományai, 1665–1713	395
José Emilio Burucúa – Fabián Alejandro Campagne: A holland politikai modell a Río de la Plata-i forradalomban	429
Radoslav Raspopović: A montenegrói külpolitika dilemmái a 19. század második felétől az első világháborúig	443
Csaplár-Degovics Krisztián: Az első magyar–albán szótár születése	467
Veszprémy László Bernát: Menahem Begin legendás élete. Kérdések Izrael első jobboldali miniszterelnökének korai karrierje körül, 1913–1948	481
<i>Visszhang</i>	
Tringli István: Három német kiállítás a reformációról. Stralsund – Rostock – Berlin	497

Menahem Begin legendás élete

Kérdések Izrael első jobboldali miniszterelnökének korai karrierje körül, 1913–1948

A brit titkosszolgálat 1947 februárjában „hivatalos forrásokból” fülest kapott: Menahem Begin, a „notórius palesztinai cionista terrorista” arcátültetésen esett át. Úgy tudták, hogy egy svájci laboratóriumban operáltatta meg magát egy német doktor segítségével. „Egyelőre még nem tudjuk, hogy néz ki az új arca”, zárult a jelentés.¹ A *News Chronicle* nevű sajtóorgánum rosszmájúan hozzátette: ha még át is ültették a terrorista arcát, „csámpás lába, kampós orra és csalé fogai valószínűleg változatlanul megvannak”.² A „hivatalos forrás” nem volt más, mint egy rehovoti diótermesztő, Hilik Weizmann. Ő a későbbi baloldali izraeli államelnök, a Beginnel szemben álló Hajim Weizmann öccse volt.³ Az arcátültetésről szóló történetet azonban a magyar származású cionista író, Köszler Artúr is terjesztette – ő a jobboldali Begin támogatója volt.⁴

A képtelen meséket és mítoszokat Begin ellenzői és követői is elhitték, továbbadták és alkalmanként – ahogy az lenni szokott a szóbeszédekkel – át is farigcsálták. A pusztá tény, hogy profi nyomozók által összeállított vastos aktái a brit *Nemzeti Levéltárban* több mint 15 eltérő életrajzot és nyolc álnevet tartalmaznak Menahem Beginről, kellőképpen illusztrálja, hogy milyen legendás és ellentmondásos személyről van szó. A britek hosszú ideig egyszerűen gyarmati hatalmuk ellen lázongó terroristát, „gengsztert” láttak benne;⁵ ellenfelei – mint a szocialista David Ben-Gurion, Izrael állam első miniszterelnöke – fasisztának és nácinak nevezték;⁶ hívei azonban afféle szavakkal méltatták, mint a következő pamflet, melyet Amerikában adtak ki. Begin e szerint az írás szerint „neves tudós és ügyvéd”, „10 ezer

* A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusza.

1 NA KV 2/2251. M15 jelentés Menahem Beginről, 1947. február 2. és 18.

2 Palestine is Hunting a New Face. In: *News Chronicle*, 1947. május 18.

3 Hilik Weizmannhoz lásd a következő életinterjút: A Story about Nuts. In: *The Canadian Jewish Chronicle*, 1954. június 11. Testvére, Hajim Weizmann alapvetően liberális beállítottságú volt, ám támogatta a szocialista gazdaságpolitikát, és az általános cionista irányzat baloldalát képviselte. Lásd a General zionists szócikket: Medoff–Waxman, 2000. 62.

4 Köszler verzióját az arcátültetésről, illetve jobboldali nézeteit leírja Cesarani, 1998. 239. és 245. Utóbbihoz lásd még: Koestler, 1989. 119.

5 NA KV 2/2251. A brit külügyminisztérium levele a washingtoni brit nagykövetség számára, 1948. november 13.

6 Shindler, 2002. 63.

fontnyi vérdíjjal körözött szabadságharcos”, „író és szónok, politikus és jövőbeli izraeli miniszterelnök” volt, „egyike a történelem legdicsőségesebb és legsikeresebb embereinek”.⁷ A washingtoni brit nagykövetség gúnyosan írt haza Londonba, mellékelve egy példányt a jobboldali cionista röplapból; mint mondták, a „gyönyörű” kiadvány nyilván maga sem gondolhatja komolyan, hogy az egykori lengyel ügyvédből avanszált cionista felkelő valaha miniszterelnök lesz.⁸ Ebben tévedtek: Begin 1977. június 21-én hivatalba iktatták mint Izrael hatodik és egyben első jobboldali miniszterelnökét. A kormányfői irodáig vezető út azonban náci bombákon és kommunista börtönökön, brit bajonetteken és tel-avivi rejtékhelyeken, szabadságharcon és terrorizmuson keresztül vezetett. Amíg Begin bejárta ezt az utat, érthető módon számos legendát és mítoszt szült élete. Ezek egy részét maga találta ki, volt, amelyet csak felkapott és tovább terjesztett, másokat hevesen tagadott. Annyi azonban bizonyos, hogy pályája és tettei körül megannyi ellentmondás keríngett, melyeknek egy része még ma is él Beginnel kapcsolatban.

Tanulmányomban Begin pályáját lengyelországi életétől palesztinai illegális tevékenységének végéig vizsgálom (1913–1948). Ehhez a londoni brit *Nemzeti Levéltár* és az izraeli *Jabotinsky Institute* anyagát használtam fel, melyek autentikus forrásokat nyújtanak Begin tevékenységéről, illetve az azt övező legendákról. Kutatásom során szintúgy haszonnal forgattam a Beginről született korábbi életrajzokat is, dacára annak, hogy azok főleg a jobboldali cionista politikus miniszterelnökségre koncentráltak. Külön figyelmet szentelek a következő vádaknak, melyek Begin életét érték: a holokauszt emléke eltorzításának, illetve a kommunizmus, a terrorizmus és a fasizmus vádjának.

Lengyelországi évek

Menahem Volfovics Begin rabbi és kereskedők családjába született Breszt-Litovszkban, 1913-ban. Életének első évtizedeiről keveset tudni; a Palesztinába költözése előtti időszakával foglalkozó önéletrajzában, a *Fehér éjszakákban* nem sokat írt családjáról és ifjúéveiről. Ahogyan azt az egyik életéről szóló könyv keserűen megjegyzi bevezetőjében: a legtöbb galíciai város zsidó közösségének dokumentumai megsemmisültek a soában, és ezért Begin fiatalágának esetében a történész források nélkül marad. Korai éveinek tárgyalását legtöbb életrajza az I. világháborúról és édesapjáról szóló helykitöltéssel pótolja.⁹ Annyi bizonyos, hogy Begin a lengyelországi *Betar*, egy jobboldali cionista (*revizionista*) ifjúsági mozgalom vezetője volt, és már 15 évesen testével védte meg a mozgalom alapítóját, Vlagyimir Zeev Zsabotyinszkijt, mikor arra kődobáló baloldali cionisták támadtak. Az ifjú Begin a *Betar* barna uniformisában házasodott meg Aliza Arnolddal is; az esküvőn maga

7 NA KV 2/2251. Chief on Good Will Mission to U.S. 1948-as pamflet.

8 NA KV 2/2251. A washingtoni brit nagykövetség levele a brit külügyminisztérium részére, 1948. november 16.

9 Ennek remek példája: Silver, 1984. 1. skk.

Zsabotyinszkij volt a tanú.¹⁰ Begin a lengyelországi Betar megbecsült tagja volt, azonban Betar-vezetői működésével kapcsolatosak az első, életét beárnyékoló mítoszok és vádak is. Ezek szerint Begin cionista vezetőként maga mögött hagyta közösségét a holokauszt során, és a saját életét mentve menekült a „független” Litvánia területére.

A vád érzékeny pontra tapintott, hiszen Begin retorikájában és politikai nézeteiben sarkalatos tétel volt a holokausztra való hivatkozás, nézeteinek igazolása a soával. Begint a náci megszállás Varsóban érte, ahonnan Litvániába menekült; ott 1940 őszén szovjet fogságba került. Begin nem beszélt arról, hogy miért menekült el Lengyelországból, és emlékiratában ki is emelte, hogy nem kötelezheti senki motivációinak feltárására. Kritikusai feltételezték, hogy gyávaságból hagyta el egykori hazáját, és szegényből nem beszélt erről. Jisrael Eldad (Scheib), Begin revizionista barátja és politikustársa szerint – aki Beginnel menekült Varsóból Vilniusba – valóban szegényről volt szó, azonban más értelemben: Begin első reakciója a megszállásra „hazafias” lengyel válasz volt, és felszólította Betar-tag társait arra, hogy „ássanak árkokat”, és vegyenek részt a város megvédésében. Mindez egy asszimiláns vezető részéről érthető lett volna, Begin radikális cionista elvei azonban tagadták, hogy a lengyel zsidóság hazája Lengyelország lett volna. Így reagált Uri Cvi Grinberg lengyelországi származású későbbi izraeli költő is, aki a Betar varsói irodájába lépve találkozott a városvédelemre készülő cionistákkal: „Mit csináltok? Semmi dolgunk Lengyelországban. Vannak palesztinai vízumaink – takarodjunk innét!” Eldad szerint Begin ekkor még mindig a Varsóban maradás mellett kardoskodott, és a város lengyel parancsnokához fordult fegyverért. Csak azután döntött a menekülés mellett, hogy itt elutasító választ kapott. Mielőtt elhagyta a várost, még tanú volt Natan Jelin-Mor (Fridman), harcostársa és későbbi jobboldali izraeli parlamenti (Kneszet) képviselő esküvőjén. A szertartást Szlomo David Kahana, Varsó utolsó főrabija celebrálta.¹¹

Útközben Begin levelet kapott maga mögött hagyott cionista kollégáitól, illetve palesztinai felettesétől; ezek a levelek máig gyökerét képezik a gyávaság vádjának. Simson Junicman és Joszef Klarman leveleiben az állt, hogy „a pokol hét bugyra egy vicc ahhoz képest, ami itt [Varsóban] van, (...) eközben teljességgel magunkra vagyunk hagyva”, illetve hogy Begin menekvése „botrány, becstelenség”. Junicman, a palesztinai Betar vezetője azt írta, hogy nem lenne szabad a kapitánynak elhagynia a hajót, amely még nem süllyedt el.¹² Mindez nem csak az ő szubjektív élményük maradt. Hajim Lazar-Litai izraeli történész szerint „mikor káosz és pánik uralkodott Varsóban, a Betar tagsága vezető, segítség és irányítás nélkül maradt”.¹³ Jisrael Eldad szerint ekkor „Begin összehívott bennünket, és azt mondta, hogy [Junicman] talán igazat mond. Ám a végén rávettük, hogy ne menjen vissza. A döntő érv az volt, hogy küzdelmünk most már Palesztinában folytatódik. Palesztina volt a hazánk; semmi közünk nem volt már Lengyelországhoz.”

10 Uo. 15–18.

11 Uo. 21–22.

12 Uo. 22.; NA KV2/2251. 1939. november 8.–december 27-i jiddis levelek, angol fordításban.

13 Lazar-Litai, 1966. 50.

Begin tehát érthető okokból – a cionista eszme tételeivel szembemenő re-akciójának eltussolásából – hallgatott Vilniusba menekülésének okairól. Később azonban izraeli politikusként harcos, ellenzéki retorikájába nem illeszkedett még ez a történet sem. Begin ezért előszeretettel terjesztette magáról, hogy őt is meghurcolták a holokauszt alatt. Egyszer azt állította, hogy „a saját szemei előtt ölték meg szüleit”.¹⁴ Egy másik alkalommal pedig felszólította képviselőtársait a Kneszetben, hogy tegye fel az a kezét, akinek sárga csillagot kellett viselnie. „Nekem kellett!” – jelentette ki.¹⁵ Előbbi állítása minden bizonnyal nem igaz, mivel Begin családja Varsóban maradt, így a Litvániában, majd a Szovjetunióban tartózkodó Begin nem láthatta, ahogy megölik őket. Begin azt terjesztette, hogy szüleit a náci folyóba ölték ötszáz társával együtt; nővére, Rahel Halperin viszont azt mondta egy történetesnek, hogy ez csak „mese volt”. Szerinte az apjukat lelőtték, anyjukat pedig kórházi ágyán gyilkolták meg.¹⁶ Az állítólagos sárga csillag történetét azonban könnyebb feltárni: Begin egyszer sem tartózkodott olyan területen, amely náci uralom alatt állt volna, így tehát sárga csillagot sem kellett viselnie.¹⁷

Annak történetét, ahogy szovjet nyomozók 1940 őszén letartóztatták Vilniusban, leírja a *Fehér éjszakákban*. Eszerint a nyomozókat öltönyben és kifényezett cipőben, ebéddel várta; Jisrael Eldad szerint „kész előadást rendezett”.¹⁸ Korábban már járt börtönben, mikor nem sokkal Lengyelország megszállása előtt tüntetést tartott a brit nagykövetséggel szemben, és kövekkel betörte annak ablakát. Begin később azt állította, hogy két hónapon át tartották bezárva, és hogy rengeteget szenvedett a „kegyetlen lengyel antiszemizmustól” cellájában. Nővére azonban másképp emlékszik az esetre: szerinte mindössze egy hetet volt börtönben, és mivel jól kijött lengyel cellatársaival, szabadulása után rávette nővérét, hogy vegyen hátrahagyott barátainak több doboz cigarettát.¹⁹

Hogy szovjet raboskodásának, majd később a Gulagra kerülésének történetéből mennyi a fikció, és mi a valóság, azt nem csak Begintől tudhatjuk, tekintve hogy az erre vonatkozó szovjet anyagokat 1995-ben feloldották.²⁰ Saját emlékiratából is kiderül, hogy – ismét – megtalálta a közös hangot lengyel rabtársaival, ezúttal abban, hogy egyetértett velük számos általuk osztott antiszemita sztereotípiában. A cionista gondolkodók – és köztük kiemelkedően Begin mentora, Zsabotyinszkij – meg voltak róla győződve, hogy a zsidó nemzeti eszme feladata a diaszpóra harcra képtelen, görnyedt asszimilánsaiból harcos új héber embereket faragni.²¹ Begin is osztotta a nézetet, hogy „a diaszpóra eltorzította jellemünket, többek között a fe-

14 Segev, 1991. 213.

15 Shipler, David: Israel Hardening Its Stand on Visits. In: *New York Times*, 1982. március 2., 7.

16 Segev, 1991. 213.; Temko, 1987. 55., 57.

17 Varsó ostroma 1939. szeptember 8-án kezdődött és húsz napon át tartott. Begin szeptember 5-én már elhagyta a fővárost, és innentől fogva végig szovjet, majd brit területen tartózkodott Palesztinába érkezéséig (1942 tavasza).

18 Silver, 1984. 26.

19 Temko, 1987. 52.

20 Lithuanians Honor Late Former Prime Minister Menachem Begin. In: *Israel Hayom*, 2012. december 25. http://www.israelhayom.com/site/newsletter_article.php?id=5893 (hozzáférés: 2016. április 16.).

21 Avineri, 1994. 188–220.

gyelemre való érzékünk” és a „zsidó szolidaritás” elvesztésével. Begin ezt megosztotta rabtársaival – azoknak legnagyobb tetszésére –, és alkalmanként maga is szitokszavakat használt zsidó társaira.²²

Hasonló ideológiai finomságokra mutatott rá vallatása, melynek során Begin tolmácsot igényelt, hiszen kevésbé beszélt oroszul, mint lengyelül. Tolmácsként egy zsidó származású, de értelemszerűen anticionista kommunistát rendelték ki hozzá, aki – Begin szavaival – „az anticionizmus enciklopédiája volt”, „talán egy korábbi cionista”. Vallatójával folytatott meglehetősen ideologikus vitájában megkísérelte megvédeni a cionizmust az imperializmus és a fasizmus vádjával szemben, melyet a marxista eszme – tudvalevőleg – lényegében önkényesen aggat rá bármire, ami nem marxizmus. Tolmácsa azonban „olvasta Herzl [Tivadar] írásait, és még emlékezett is rájuk” – állapította meg bosszankodva Begin, hozzátéve, hogy már bánta, hogy tolmácsot igényelt. Egyedül itt reflektált irataiban Begin arra a vádra, hogy jobboldali cionizmusa miként viszonyult a fasizmus kérdéséhez – ő váltig állította, hogy Zsabotyinszkij militáns revizionista irányzata „hithű liberalizmus” volt.²³

Begin végül nyolcévnyi Gulag-fogságra ítélték „imperialista kémkedés” vádjával; 1941 júniusa és 1942 májusa között Pecsura mellett végzett kénysermunkát. Cionista társai ezalatt Palesztinába vándoroltak, és érdeklődtek a lengyel emigráns kormánynál, hogy tudnának-e neki brit vízumot szerezni. A lengyel kormány azt felelte, hogy csak akkor adnak ilyen iratokat Beginnek, „ha valóban szükség van rá”. Kérdéses, hogy ezek után miért nem igényeltek ilyet revizionista társai, illetve hogy miért jutottak arra, hogy Washingtonban már nem próbálnak segítséget keresni Begin számára – ám tény, hogy az ötletet elvetették.²⁴ Későbbi brit információk szerint azért maradtak télenek Begin kollégái, mert félték attól, hogy a brit vagy az amerikai kormány elutasítja kérelmüket, és ezzel erőtlenséget mutatnak a baloldali cionisták előtt.²⁵ Begin végül akkor engedték el, amikor a náci Németország megtámadta a Szovjetuniót, és az egykori lengyel katonákból független sereget szerveztek Władysław Anders lengyel tábornok vezetése alatt.

Mindenesetre ebből az időszakból származik egy másik mítosz Begin életével kapcsolatban, amelyet elsősorban a brit titkosszolgálat kísérelt meg terjeszteni amerikai körökben: ez pedig a kommunista múlt, illetve a szovjet titkosszolgálat szolgálatában állás vádja. Nem teljesen világos, hogy a pletykák gyökere hol keresendő: a brit levéltári anyagok között a legkorábbi utalás éppen egy svájci kommunista újságra történik, melynek cikke szerint Begin fiatalon a lengyelországi kommunista párt tagja volt. Annyi valóban igaz, hogy Begin fiatalon – Betar-tagsága előtt – egy szocialista-cionista mozgalom, a *Ha'somer Ha'cajir* (Ifjú Órszemek) tagja volt,²⁶ a vadul jobboldali és mindig piacpárti Begin életrajzában azonban itt véget is ér a „szocialista vonal”. Egy brit jelentés ennek ellenére meg volt róla győződve, hogy abból az okból engedték el Begin a szovjetek, mert „kapcsolatot tartott fenn”

22 Begin, 1977. 43., 47., 165–166.

23 Uo. 54., 71–73.

24 NA KV2/2251. Beginnel kapcsolatos táviratok, 1940. november 3. és 1941. február 7.

25 Uo. Összefoglalás Begin pályafutásáról, 1947. november 10.

26 Silver, 1984. 10.

az NKVD-vel, illetve „ha ez még nincs is így” – vélte J. C. Robertson, a brit külügyminisztérium közel-keleti osztályának prominens tagja –, akkor is „kicsi az esélye, hogy Begin titkos tevékenységét az oroszok beleegyezése nélkül végezte”.²⁷ Szavaik alapján azt hihetné az ember, hogy a titkosszolgálat beavatkozása nélkül is letartóztathatnak valakit kémkedésért a Szovjetunióban, és hogy a náci Németország sohasem támadta meg a sztálini Oroszországot. Egy másik összefoglaló arra jutott, hogy az oroszok azért engedték szabadjára Begint, mert a zsidók és a kommunisták tudvalevőleg szeretik egymást.²⁸ Ezt később a lengyel titkosszolgálat is megerősítette: Begint szerintük a szovjetek pénzelték, „mint minden zsidót”.²⁹

A brit külügyminisztérium tehát tájékoztatta washingtoni nagykövetségét, hogy Begin valószínűleg kommunista volt Lengyelországban, illetve akár még a spanyol polgárháborúban is részt vehetett a republikánus oldalon, és utasította is, hogy ha további információik vannak Begin bolsevik múltjáról, azt azonnal adják tudtára.³⁰ A válasz rövidesen megérkezett Washingtonból: kommunista körökben tudni vélik, hogy Begin 1937-ben a madridi Banco de España mellett vezetett kommunista kiképzőtábor; erről állítólag fotó is készült. Mások azt jelentették, hogy Begin Moszkvában kapott kiképzést „utcai harcmodor és szabotázs terén”, és hogy Kínában „vezette” a vörös hadsereget. Megint más pletykák szerint még csak nem is volt zsidó: ő valójában egy Friedrich Wolf nevű német kommunista, aki „mindig is tisztelte Hitlert”, és antiszemita nézeteiről volt híres. Ezt a palesztinai biztonságpolitikai osztály is megerősítette, azzal a különbséggel, hogy valódi vezetéknevét Freymanként adták meg.³¹

A hajmeresztő híreszteléseket a brit külügyminisztérium gondosan jelentésbe foglalta, és elraktározta Londonban; washingtoni kirendeltségüket pedig felszólították, hogy szerezzenek be egy másolatot a fotóról, mely spanyol forradalmárok körében mutatja Begint.³² A képtelen vádakhöz érdekes módon a későbbi izraeli külügyminisztérium – ekkor még a Zsidó Ügynökség politikai osztálya – is asszisztált: Walter Ejtan és Tedi Kolek tájékoztatta a briteket, hogy Begin kapcsolatban áll a Palesztinai Kommunista Párttal, és hogy a bejrúti szovjet nagykövetség titkára arab hoteleken keresztül pénzeli a jobboldali revizionista cionistákat.³³ Hihetetlennek tűnik, de a Beginnel kapcsolatos kommunista vádak egészen 1953 tavaszáig gyűjtögette a Foreign Office. Ezt a – KV2/2251-2 jelzetű – Begin-aktát végül azzal zárták le, hogy „nem valószínű”, hogy az „aktívan piacpárti és szovjetellenes” Begin valaha szovjet szolgálatban állt volna. Igen, talán fogadták őt Kubában, és talán tisztelettel is írt róla a *Pravda*, de a spanyol fotó esetében „nem nehéz megállapítani, hogy a kerekded fejformájú Begin nem lehet azonos az ovális, egyenesen nyújtott

27 NA KV2/2251. Tartalomjegyzék, hozzáfűzés a 112. ponthoz.

28 Uo. 1947. november 10-i és december 1-jei összefoglaló Begin életéről.

29 Uo. Lengyel titkosszolgálati jelentés dátum nélkül.

30 Uo. 1948. november 13-i távirat a brit külügyminisztériumtól a washingtoni kirendeltség részére.

31 Uo. Percy Sillitoe jelentései Beginről, 1947. március és május; Defence Security Office, Palestine and Transjordan, 1947. július 11-i jelentés.

32 Uo. A brit külügyminisztérium levele washingtoni kirendeltsége részére, 1947. április 8.

33 Uo. Feljegyzések Jevgenyij Nyikolajevics Povdigin ügyében, dátum nélkül.

fejformájú szemüveges férfival”. Összességében Begin „bármilyen, csak nem kommunista” – vonta le a következtetést a jelentés.³⁴

Míg – az izraeli történetírás szerint erősen antiszemita – brit kormány kommunistasággal vádolta Begint, addig a marxista történészek ironikus módon azt rótták fel neki, hogy antiszemitákkal kollaborált. Jiszrael Gutman izraeli történész tanulmányában összefoglalta a vádak: Begint szovjet lágerből való szabadulása után az Anders-féle lengyel hadsereg vette kötelékébe; Anders erősen antiszemita volt; Begin jó kapcsolatokat ápolt Andersszel, ergo Begin egy „zsidó antiszemita”.³⁵ Annyi valóban igaz, hogy a háború előtti utolsó hónapokban a lengyel revizionisták egy zsidó hadsereg felállításán ügyködtek a lengyel titkosszolgálattal karöltve. Az elképzelés szerint – melynek szellemi atyja cionista oldalról Mark Kahan, a cionista *Moment* című lap szerkesztője és Miron Seskin, lengyel oldalról pedig Jan Gaładyk volt –, a zsidó sereg Palesztina meghódításában vett volna részt, azonban a II. világháború keresztülhúzta terveiket. 1941 őszén azonban Seskin és Kahan sikerrel vette rá Anders tábornokot, hogy ha nem is legálisan, de állítsanak fel egy „zsidó osztagot” a lengyel seregen belül.

A külön „zsidó osztag” valóban elkülönülve működött, és míg a revizionista történetírás sikertörténetként kezeli azt, Leon Szczeakacz-Rozen, az osztag „tábori rabbija” másképp emlékezett vissza a „zsidó divízió” történetére. Szerinte a csoport antiszemita felhanggal, „gettósítva” tömörítették külön részlegbe, rosszul látták el őket, és gyakran érte őket inzultus. Mikor tiltakozott emiatt Jan Gaładyknál – aki keresztény létére az osztagot vezette –, azt a választ kapta, hogy „azért csak szívesebben menetelnek a zsidók egy »gettó[sított csoport]ban«, mint kerülnek Hitler uralma alá”. Szczeakacz-Rozen rabbi szerint „borzalmas” körülmények uralkodtak a „zsidó osztagnál”, ugyanis lengyel feletteseik néha napokra a fagyos orosz sztyeppéken hagyták őket, nem adtak nekik meleg ruhát, „elfelejtették” ellátni őket étellemmel, vagy fizikailag is bántalmazták a zsidókat. Mikor a sereg megérkezett Kol tubankába, az egyik orosz állomásukra, a rabbi első dolga volt, hogy eltemesse a rengeteg zsidó halottat.³⁶ Tény, hogy a sereg egyes lengyel tisztjei a háború után megmaradt lengyel zsidók kiirtásáról szóttek terveket.³⁷ Még maga Begin, aki hadapródként volt tagja a seregnak, sem tagadhatta le a *Fehér éjszakákban*, hogy Anders seregében vad antiszemitizmus dühöngött.³⁸ A seregbe eredetileg fel sem akarták venni Begint, mivel rossz volt a szeme és a szíve. Később azonban Miron Seskin közbenjárt kollégája ügyében, és ekkor újra szemügyre vette Begint az őt korábban elutasító lengyel katonarvos: szívét is tüdejét immár „kiválónak” minősít

34 NA KV/2252. Possible connections between Menachem Beigin and R.I.S. [Russian Intelligence Services], 1953. április 17.; Uo. tartalomjegyzék, hozzáfűzés a 111. és a 130. pontokhoz.; Begin, 1977. 217. A dokumentumokon alapuló mai szakirodalom már tudja, hogy Begin a színtalpak mögött is aktívan szovjet-ellenes politikát folytatott. Lásd: Bentsur, 2000. 563.; Mahler, 1990. 35.

35 Gutman, 1977. 255–256., 262–269.

36 Szczeakacz-Rozen, 1966. 87–92.

37 Gutman, 1977. 276.

38 Begin, 1977. 215.

tették, és bár hozzátették, hogy „valóban” rosszul lát, azt is leszögezték, hogy „ez nem baj, majd a seregben megtanul rendesen lőni”.³⁹

Hogy Beginnek milyen kapcsolata volt a sereg antiszemita vezetésével, arra nem utal sem Gutman, sem Szczeakacz-Rozen, sem pedig maga Begin. Annyi bizonyos, hogy Anders emlékiratában jóindulatúan utólag tizedessé avatta Begint,⁴⁰ és hogy ő maga inzultusok nélkül eljutott Palesztináig Iránon át Anders oldalán. Begin rövidesen elmondhatta, hogy „a Jordánhoz érkeztünk. Immár örökségemen jártam. (...) A katonai konvoj megállt. Kiszálltam az autóból, belesétáltam a fűbe, és beszéltam hazám mezőinek illatát.”⁴¹ A sereg zsidó részlege lényegében teljes létszámmal dezertált Palesztinában, mely tény felett Anders szemet hunyt – nem utolsósorban abból az okból, hogy megszabadulhasson zsidó katonáitól. Begin maga nem akarta elhagyni a sereget – mint Varsóban, most is arra hivatkozott, hogy esküt tett a lengyeleknek, és ezért kötelessége küzdeni az oldalukon –, azonban társai meggyőzték, hogy személyére a cionista revizionista milíciának, a *Nemzeti Katonai Szervezetnek (Irgun)* van szüksége – mint vezető.⁴²

Bujkálás Palesztinában

Az Irgun felkelése a palesztinai brit hatalommal szemben 1944 februárjától 1948 májusáig tartott. Ez alatt az időszak alatt Beginnek bujkálnia kellett, míg irgunistái több-kevesebb sikerrel lázadtak a brit uralom ellen, és – öndefiníciójukkal élve⁴³ – terrorakciókat követtek el a mandatórius hatóságokkal szemben (ezek közül a legismertebb a King David Hotel felrobbantása volt 1946 nyarán). A brit hatóságok ez alatt az idő alatt tűvé tették az országot Begin után, ám nem akadtak a nyomára. Evelyn Barker, a brit katonai erők palesztinai parancsnoka utólag azt mondta, hogy azért nem kapták el Begint, mert katonái zöldfülűek voltak, és nem tudtak végrehajtani még egy tisztességes házkutatást sem; más brit katonák úgy vélték, hogy Begin mesterien értett a bujkáláshoz, a londoni szakértők pedig a kommunista kiképzés és az arcátültetés meséivel magyarázták a dolgot.⁴⁴ Egy 1953-as brit jelentés szintűg furcsának találta, hogy a „kiterjedt erőfeszítések Begin elfogására végül nem jártak sikerrel, dacára a bevetett erők nagyságának és az ország viszonylagos apró méretének”.⁴⁵

A Begin utáni hajsza londoni dokumentumait átvizsgálva a kutató nehezen juthatna más eredményre, mint hogy a „hiba” valóban a brit hatóságok működésében volt. Begin négy álnéven bujkált Palesztinában: rejtőzködött Menahem Ben-Zeev, Jisrael Halperin, Jisrael Zaszover és Jona Koenigshoffer néven is (utóbbi

39 Uo. 218.

40 Uo. 217.

41 Begin, 1951. 24–25.

42 Silver, 1984. 39.; JI G6-16/9. NZO levele Begin ügyében, 1943. január.

43 Temko, 1987. 88.

44 Silver, 1984. 54–55.

45 NA KV2/2252. 1953. április 17-i összefoglaló.

egy könyvtárban hagyott olvasókártyáról vette). Begin lakhelyeit is változtatta: lakott az Allenby Streeten, majd a Jehosua Bin-Nun és a Rozenbaum Streeten Tel-Avivban, és a Haszidof negyedben Petah Tikvában. Lakott hotelban, bérházban ortodox zsidókkal, egy mézarszék és egy sintértelep között, valamint egy elegáns, német egyetemi professzorok által lakott utcában.⁴⁶

A számos identitásban és lakhelyben annyi a közös, hogy a britek egyikről sem tudtak. Begin megemlítette emlékirataiban, hogy meggyőződése szerint a brit titkosszolgálat idiótákból állt; kutatásaim során nem találtam olyan forrásra, mely kétségbe vonná sommás véleményét.⁴⁷ Kezdjük azzal, hogy a britek már abban sem voltak biztosak, hogy melyik országban keressék Begin. Azzal tisztában voltak, hogy 1942 májusában még tolmácsként dolgozott Anders seregében Jeruzsálemben, de ezen a ponton elvesztették a fonalat. Amerikai források szerint Olaszországban volt, lakossági bejelentések azonban egyenesen a brit fővárosban vagy Sussexben vélték őt felfedezni. Egy rendőrségi irat szerint persze a bejelentések „túlzott lelkesedésből születnek”, de ettől még „egyet sem szabad figyelmen kívül hagyni”.⁴⁸ Mikor rátaláltak három revizionista bankszámlára Franciaországban, arra jutottak, hogy Begin talán Párizsban élhet, azonban a megadott címen csak egy Josua vagy Mose Halperint találtak.⁴⁹ A tény, hogy utólag sem voltak biztosak a személy keresztnévében, jellemzi a Begin utáni hajsza állapotát, ahogy az is, hogy a személyt Begin testvéreként azonosították (egy Josua Halperin valóban létezett, de ő Begin nővérének, Rahelnek volt a férje; Begin bátyja, Herzl a holokauszt során halt meg szüleivel együtt).⁵⁰

Ha még csak sógorának nem lettek volna tisztában a nevével, talán elkaphatták volna Begin: azonban a fent sorolt aliasok közül egyik sem fordul elő Begin aktájában. Helyettük keresték Abram Szalama, Slomo Jakobi, Peter Szaragovszkij, Peter Eizenberger, Juszuf Nahmad és Johan Schmertenko neveken (utóbbit meg is találták, de ő egy bostoni egyetemi tanár volt, aki láthatóan semmit nem tudott a revizionista cionizmus fogalmáról – legalábbis ezt állította, mikor lerángatták gépéről a londoni reptéren).⁵¹ Igaz, Begin valódi nevével sem voltak pontosan tisztában, hiszen neve helyett többször szerepel irataiban a még érthető Menahem Biegun és Biegin variáns (ezek akár a fonetikus átírás nehézségeiből is fakadhatnak), azonban gyakran utaltak rá Bein, Been, Brin, Baron és Bribin néven is.⁵² Egyetlen alkalommal szerepel egy a valósághoz közel álló név nyomozati anyagában: egy datálatlan irat-

46 Silver, 1984. 52–55.

47 Begin, 1977. 12.

48 NA KV2/2251. Defence Security Office Palestine and Transjordan, 1947. március 28-i összefoglaló.; Uo. MI5-jelentés, 1946. november 22.; NA KV3/437. 1946. november 11-i és 14-i jelentések.

49 NA KKV/2251. D. Scherr levele a külügyminisztériumnak, 1948. november 29.; Political/Counter-Intelligence No. 9587. Menachem Beigin, 1948. december 13.; N. Ridell a külügyminisztériumnak, 1948. december 17. Utóbbi levél mindennek dacára felvetette, hogy talán figyelni kellene Mose (!) Halperin lakását.

50 Begin és rokonságának családfáját lásd: <https://www.geni.com/people/Yehoshua-Halperin/4620462979740079694> (hozzáférés: 2016. április 17.)

51 NA KV2/2251. 1946. november 22-i, december 3–9-i, 1947. május 16-i, március 28-i, 1948. november 13-i jelentések.

52 Uo.

ban az áll, hogy felesége Mrs. Koenigshoffer néven bujkál – ám ezzel sem mentek volna sokra, hiszen feleségét Hana Begin néven keresték, azonban nejeének valódi neve Aliza volt.⁵³ Egyszer még azt is kétségbe vonták – sajátos módon lengyel forrásokra alapozva –, hogy Begin valaha szolgált a lengyel seregben, máshol pedig azon töprengtek a brit nyomozók, hogy 1906-ban vagy 1914-ben született (Begin 1913. augusztus 16-án született).⁵⁴ Egy jelentés 1946 januárjából szőkeként határozza meg Begin eredeti hajszínét, mely egyébként fekete volt.⁵⁵

Noha Begin valóban óvatossá vált bujkálása során, aki akarta, meg tudta találni. Kösztlér Artúr rövid úton képes volt interjút szerezni tőle, és még fel is jegyezte naplójában a pontos információt, hogy Begin aktuális álneve Jiszrael Zaszover volt. Kösztlér egy elsőtétített szobában beszélhetett Beginnel; akárhányszor gyufát vett elő, hogy cigarettára gyűjtsen, Begin egyik testőre odalépett Kösztlérhez, és elta- karta a kezében égő gyufa fényét.⁵⁶ A *Daily Mail* újságírója hasonlóképpen pontos információkhoz jutott Beginről némi kávéházi kérdezősködés nyomán.⁵⁷ A brit hatóságok néha valóban közel kerültek Begin elkapásához: egyszer végigkutatottak minden házat Begin utcájában, ő azonban ortodox zsidónak öltözve kiült házának ajtajába, és onnan figyelte a katonákat. Senki sem gyanakodott egy a nyílt színen üldögélő emberre, és nem is igazoltatták. Egy másik alkalommal az őt kereső katonákat elszállásolták a lakásában: Begin víz nélkül nyomorgott egy rejtett fali rekeszben három napon át, miközben a hozzájuk rendelt katonák fennhangon kértek csapvizet feleségétől.⁵⁸ A legjellemzőbb azonban egy 1946. május 8-i jelentés volt egy jeruzsálemi rendőrörsről, melyet délben adtak fel: még aznap reggel kaptak el egy „fontos Irgun-vezetőt”, aki azóta megszökött. Nem tudták biztosan azonosítani, de „lehet, hogy Begin volt az”.⁵⁹

Szembeötlő a brit hatóságok tájékozatlansága a palesztinai helyzettel és a cionista mozgalom ágaival kapcsolatban. A tény, hogy egyszerre két jobboldali milícia is működött az országban (az Irgun mellett az Avraham Stern által alapított *Lohamej Herut Jiszrael* [*Izrael Szabadságharcosai*, röviden *LEHI*]), emésztetetlen nehézségnek bizonyult egyes nyomozók számára. „Mellékesen megjegyzem, hogy Begin számos helyütt úgy szerepel, mint az Irgun tagja. Ez, úgy gondolom, nem helyes: Irgun = Izrael Szabadságharcosai = Stern-banda, nemde?” – így az egyik jelentés.⁶⁰ J. W. Shaw, a Közel-Kelet Ügyosztály tagja hasonlóan meglepődött, amikor nem talált Beginről anyagot a Stern-csoport aktájában. „Talán azért jártam így, mert összekevertem Begint Friedman-Jelin-Morral, aki Avraham Stern halála után vezette a LEHI-t, amely egy másik terrorista szervezet volt. Ilyen távolságból könnyű összekeverni egyik terroristát a másikkal!”⁶¹ – írta az akta tartalomjegyzékébe Shaw.

53 Uo. Datálatlan irat Begin nejeéről.

54 Uo. 1949. május 31-i életrajz; datálatlan jelentés lengyel titkosszolgálati források alapján.

55 NA KV5/34. 1946. január 28-i hírgyűjtés Begin családjáról.

56 Cesarani, 1998. 238.

57 NA KV5/35. 1946. július 6-i újságkivágás.

58 Silver, 1984. 53–54.

59 NA KV5/35. 1946. május 8-i jelentés a brit külügyminisztérium részére.

60 NA KV2/2252. Datálatlan jelentés.

61 Uo. Tartalomjegyzék, megjegyzés a 131. ponthoz.

Tekintve a hatóságok gyengekezűségét és a jobboldali terroristák gyilkos precizitását, talán jobb is, hogy nem találták meg Begint. Jakov Meridor, az Irgun egyik vezetője megüzente a brit hatóságoknak, hogy ha bántani merészeli Begint, akkor az egész palesztinai brit vezetőséget „egy hónap alatt kivégzik”.⁶²

Ellenzékben Izraelben

Bujkálásából Izrael megalapításakor, 1948. május 15-én jött elő Begin. Ezzel megkezdte 29 évnyi vándorlását az ellenzéki sivatagában, mígnem 1977 nyarán beiktatták Izrael állam miniszterelnökének. Addig azonban számos kellemetlen élményt tartogatott számára szabadságharcos múltja, mivel ellenzéki vezetőként több alkalommal kellett Angliába és Amerikába is utaznia – neve azonban szerepelt a nemzetközi „zsidó terroristaindexen”, melyet Nagy-Britannia tartott forgalomban, és nem habozott megküldeni nyugati országoknak, ha Begin vagy társai vízumot igényeltek.⁶³ Mikor Begin 1948 novemberében Amerikába készült, a brit külügy részletes információkkal látta el az amerikai hatóságokat a cionista politikusról: szovjet ügynök, a lengyel és a spanyol kommunista párt korábbi tagja, dezertőr, terrorista, „több tucatnyi brit ember gyilkosa”, felelőse „az arab menekültek tömeges elűzésének”, „Dír Jasszín⁶⁴ mészárosa”. „Nem hiszünk »politikussá« avanszálásában. Továbbra is gengszterként tekintünk rá” – zárult a levél. „Mi megmondtuk az FBI-nak, hogy kicsoda Begin. Ha ezek után beengedik, az az ő hibájuk” – hangzott el rövidesen a washingtoni brit követség részéről.⁶⁵ A brit külügyminisztérium francia és ausztráliai kirendeltségeit is felszólította, hogy a külföldi diplomatákkal való beszélgetéseik során „tartsák észben Begin terrorista múltját”.⁶⁶ Begin megfigyeléséhez ráadásul a később megalakult izraeli titkosszolgálat segítségét is igényelték és megkapták.⁶⁷ Ausztrália valóban el is utasította Begin vízumkérelmét, a franciák, a belgák és a kanadaiak azonban beengedték őt, ahogyan Amerika is.⁶⁸

Nem teljesen világos, hogy miért félt a brit külügyminisztérium Begin külföldre utazásától, főleg 1948 telén, Izrael állam megalakulása és a Palesztinából való brit kivonulás után. Az tény, hogy Begin külföldi beszédeiben továbbra is az „első számú ellenségként” utalt Nagy-Britanniára, és azzal vádolta a briteket, hogy meg akarják tartani Haifa városa felett az irányítást. Mint mondta, Nagy-Britannia „gettót” akar csinálni Izraelből, és titokban fegyverzi az arabokat „a régi brit mester-

62 Uo. KV2/2251. 1945. március 13-i összefoglaló.

63 Uo. 1948. október 15-i, november 12-i, 14-i, 16-i levelek a washingtoni brit nagykövetségtől a brit külügyminisztérium részére.

64 1948. április 9-én a baloldali cionista milícia, a Hagana engedélyével az Irgun és a LEHI elfoglalta Dír Jasszín arab települést, száznál több civil és katonai áldozatot szedve a mészárlásba torkolló harc alatt. Az áldozatok számához és az ügy összefoglalásához lásd: Gelber, 2006. 311–312.

65 NA KV2/2251. A washingtoni brit követség és a brit külügyminisztérium levélváltása, 1948. november 13–14.

66 NA KV2/2252. Tartalomjegyzék, hozzáfűzés a 124. ponthoz.

67 Uo. Dátum nélküli jegyzet „*Manehim Beigin's tour abroad (Israeli information)*” (sic!) címmel.

68 Uo. 1953. július 11-i összefoglaló.

terv” részeként, ami viszont el fog bukni, ugyanis négyezer éve a zsidók „már a Bibliát írták”, mikor más népek még csak kecskéket tereltek.⁶⁹ Antwerpeni beszédét brit ügynökök is megfigyelték, terrorista tevékenységre utaló jegyeket keresve, de jelentésükben megállapították, hogy „nem volt gyanús” a rendezvény. *„Persze lehet, hogy vannak ezen zsidók között, akik még mindig fel akarják robbantani néhányunkat, de bevallom, nem látom be, mit érnének el vele. (...) Igaz, attól tartok, már nem vagyok képben a közel-keleti ügyekkel kapcsolatban”* – jelentették Londonba Belgiumból.⁷⁰

Egy jelentés azt is hozzátette, hogy a „magyar delegáció” Antwerpenben kimondottan elégedett volt Beginnel.⁷¹ A politikust Amerikába is beengedték, azonban nem New Yorkba repült Párizsból, mint híveinek ígérte, hanem Washingtonba, és oda is egy nappal korábban. Mint később elmagyarázta, ha „az ember éveket él illegálisan, nem tudja eldobni ezeket a szokásokat”. Washingtonban kioktatta a megjelent újságírókat nevének kiejtéséről – a hangsúly a szó elején van („Bejgin”), és a Menahemben a h erős (azaz a kiejtés „Menakhem”). A megjelent ortodox zsidók meg akarták érinteni; volt, aki Tórát ajándékozott neki, Ben Hecht hollywoodi író és revizionista agitátor pedig azzal fogadta, hogy „te vagy a britek által legjobban gyűlölt ember a földön. Így már ketten vagyunk.” Begin végül két, az 1948-as háborúban megvakult amerikai–izraeli katonával parádézta végig New Yorkot.⁷²

Begin demagóg retorikája a zsidóellenes arab–brit mestertervről politikai tőkehalmozásul szolgált számára Izraelben. Nagy riválisának, David Ben-Gurion első izraeli miniszterelnöknek többször felrótta, hogy az nem küzdött a háború alatt, míg mások a zsidó államért harcoltak. Néha felszólította, hogy menjen Angliába, és kérdezze meg a briteket, hogy Begin vagy Ben-Gurion „űzte ki” őket Palesztinából; máskor arra utalt, hogy esetleg Ben-Gurion adott engedélyt az Irgunnak a King David Hotel felrobbantására.⁷³ Talán nem tévedett a brit külügyminisztérium, amikor arra jutott, hogy Begin csak azért kapott izraeli diplomata-útlevelet, hogy végre az országon kívül tudhassák, és ne Jeruzsálemben hangozzanak el britellenes kijelentései. Egy angol újságíró meg is állapította, hogy „jobban gyűlölnék itt minket [briteket], mint az arabokat” – ezt 1948-ban írta.⁷⁴

Begin azt is felvetette, hogy minden izraeli brit (nem zsidó) állampolgárt internálni kellene, amíg a Cipruson fogva tartott, korábbi illegális bevándorlókat

69 NA KV2/2251. Újságkivágások: Menachem Beigin Calls for Liberation of All Palestine, 1948. december 24.; Irgun Leader Here, 1948. november 25.; NA KV5/40. 1948. október 21-i jelentés Párizsból.

70 NA KV2/2252. 1949. november 1-jei és 15-i levélváltás a brüsszeli brit nagykövetség és a brit külügy között. *„It may be of course that some of these Jews still wish to blow some of us up, but I confess that I do not see what they would gain by doing so. (...) Yet I am afraid that I am now rather off the picture as regards these Middle Eastern questions.”*

71 NA KV5/40. 1948. december 30-i irat „Greenberg” ügyében. Az irat szerint 35 delegált vett részt a rendezvényen, „nagy részt Isten tudja honnan”.

72 NA KV2/2252. *New York Herald Tribune*, 1948. november 24-i kivágás; NA KV2/2251. *New York Times*, 1948. november 28-i kivágás.

73 Uo. Old Foe Boasts: I Breat Britain. *News Chronicle*-kivágás, 1955. július 23.; 1950. október 19-i feljegyzés a Kneszetben folytatott vitáról.

74 NA KV2/2251. 1948. szeptember 15-i jelentés Tel-Avivból.

ki nem engedi Nagy-Britannia; egy másik alkalommal pedig felkérte Köszler Artúrt, hogy az *Éjjeli tolvaj* című, a palesztinai pionírelétről szóló könyvének írja meg a folytatását, ezúttal egy Irgun-katona életéről (az ötletet az író elutasította).⁷⁵ Ennek ellenére már Begin saját írásai is elég borsot törtek a brit külügyminisztérium orra alá. A *Lázadás* című 1951-es, az Irgun harcait leíró könyvét „felháborító dokumentumként” értékelték, „mely brit tisztek megkorbácsolását és felakasztását dicsőíti zsidó terroristák keze által”. Felmerült, hogy betiltsák a könyvet, ám később úgy vélték, hogy minden bizonnyal amúgy sem olvassa senki Nagy-Britanniában. A könyv első példányát héberül szerezték be, ám lefordítani már túl drága lett volna. Igényeltek fordítót a titkosszolgálattól, ott azonban 1951-ben már nem alkalmaztak héber tolmácsot. „Türelmesen kell várunk, amíg kiadják angolul” – jegyezte meg egy külügyi alkalmazott, hozzátéve, hogy aki ilyen könyvet ad ki, az csakis hazafiatlan kiadó lehet.⁷⁶ Begin két évvel később vízumkérelmet adott be Nagy-Britanniába, melyet elutasítottak, mondván, hogy „továbbra is biztonsági veszélyforrásnak tartjuk”. Ez az álláspont 1972-ig megmaradt, mikor is először engedték be Begint Angliába.⁷⁷

Míg Begint és eszmeiségét saját pártja szerette „az amerikai alkotmány alapján álló”, liberális-nemzeti irányként leírni (lásd pártjuk, a *Herut* nevét, ami Szabadságot jelent),⁷⁸ addig a britek lépten-nyomon igyekeztek felhívni a figyelmet arra, hogy Begin pártját „Izraelben fasiszta tendenciának tekintik”.⁷⁹ Információikat valóban meg nem nevezett izraeli körökből (nyilván a kormánypárttól) szerezték, ahonnan tájékoztatták őket, hogy Begin „szervezete fasiszta jellegű, és Begin célja, hogy a nemzet totális vezetője legyen. (...) egyes zsidó körökben (...) egyenesen fasisztának tartják őt.”⁸⁰ Egy 1949-es jelentés Begint „nagyon britellenes és fasiszta jellegű” politikusként írta le, és felvetette, hogy ennek a ténynek nemzetközi terjesztéséből „jó propagandát” lehetne csapni.⁸¹

A propagandához váratlan helyről kaptak segítséget: Begin amerikai látogatását ugyanis nyílt levélben ítélte el számos világhírű zsidó író és filozófus, köztük Hannah Arendt és Albert Einstein. A *New York Times*ba írt üzenetükben fasisztának és nácinak nevezték a jobboldali cionistákat, hozzátéve, hogy „mint minden fasiszta”, Begin ellene van a szakszervezeteknek, sztrájkokat tör le, szélsőségesen nacionalista és vallásos miszticizmust követ. Einstein egy interjúbán megismételte, hogy szerinte mindez „az olasz fasiszta modellre épül”.⁸² Begin válaszul a Carnegie Hallban arról szónokolt, hogy kritikusai antiszemita, hogy ő maga antifasiszta, és hogy „állítom, többet értek a matematikához, mint amennyit a vén [Einstein] professzor

75 Cesarani, 1998. 603., 628.

76 NA KV2/2252. 1951. január 15-i, március 8-i és 13-i feljegyzések Begin könyvéről.

77 Uo. 1954. szeptember 20-i és december 2-i levelezés Begin vízumkérelme ügyében. Erről lásd: Oren, 2011.

78 NA KV2/2251. Chief on Good Will Mission to U.S., amerikai Herut-pamflet; JI, Begin-39, 2., 8.

79 NA KV2/2252. 1949. október 15-i irat Begin megítéléséről Izraelben.

80 NA KV5/31. 606-1.; NA KV2/2252. 1953. április 17.

81 NA KV2/2251. N. Ridell jelentése a brit külügyminisztériumnak, 1949. január 19.

82 New Palestine Party. In: *New York Times*, 1948. december 4.; Einstein Statement Assails Begin Party. In: *New York Times*, 1948. december 3. (Kivágat: NA KV2/2251.)

ért a politikához”.⁸³ A brit sajtó nem felejtette el felemlegetni a tényt, hogy „Begin ifjúsági mozgalmának”, a Betarnak egyenruhája a barna ing és a fekete nadrág válszíjjal. „Címerükön héberül ez áll: »Izrael teljes földje – a miénk örökre.«”⁸⁴ Ez a hír történetesen igaz volt: a Betar címerén valóban ez a felirat díszelgett „Nagy-Izrael” képe mellett, mely Palesztina térképét jelentette Transzjordánia és Egyiptom egyes részeivel együtt. A szimbólumot a Betar csak 1980-ban cserélte le.⁸⁵ Ennek ellenére a „legsötétebb” dolog is, amit sikerült feljegyezni Begin aktájában a „fasizmus” címszó alatt, az egy dél-afrikai látogatás és a „gyakori arabellenes” retorika volt.⁸⁶ A Beginnnek tulajdonított, világhálón keringő rasszista idézetek hamisítványok; még egy kommunista-arab kiadvány is bevallja, hogy „ez idáig egyetlen rasszista vagy fasiszta idézet sem bukkant fel Begin tollából, és okkal feltételezhetjük, hogy ilyenek nem is születtek”.⁸⁷

*

Menahem Begint sok mindennek látták élete során. Követői számára egyike volt „a történelem legdicsőségesebb és legsikeresebb embereinek”,⁸⁸ míg a vele egyébként szimpatizáló Köszler Artúr úgy vélte, hogy „Begin egy romantikus lengyel, aki megtanította a népét meghalni, de politikai szinten élni már nem”.⁸⁹ Bruno Kreisky baloldali osztrák kancellár egyszer „pitiáner kis fasiszta lengyel ügyvédnek, vagy micsodának” nevezte őt.⁹⁰ A Beginnnel kapcsolatos szélsőséges megítélések mögött gyakran politikai ambíciók állnak, és ezért ezek nem segítik a történeti tisztánlátást. Már csak a tény, hogy az általam Londonban átvizsgált nyomozati anyagok több mint egy tucat eltérő életrajzot és nyolc álnevet tartalmaznak Menahem Beginről, remekül mutatja, milyen ellentmondásos személy volt a későbbi izraeli miniszterelnök. És ezen írásom még nem is elemezte Begin miniszterelnökségét és annak vitás kérdéseit, hogy példának csak a libanoni falangista mérsárlást említsem. Tanulmányomban Begin pályáját lengyelországi életétől palesztinai illegális tevékenységének végéig vizsgáltam autentikus levéltári források alapján. Az áttekintett anyagok alapvetően megcáfolják az életútjával kapcsolatos legtöbb legendát és torzítást, így a kommunizmus és a fasizmus vádját; más mítoszok, mint Begin holokauszttal kapcsolatos vallomásai valóban önmaga kreálta torzításnak bizonyultak; a „terrorizmus” és a „szabadságharcos” jelzők használata körüli viták pedig, mint láthattuk, elsősorban nézőpont kérdései voltak a negyvenes évek Palesztinájában.

83 Begin's Hosts Here Assail His Critics. In: *New York Times*, 1948. december 2.; Einstein is Assailed by Menachem Begin, In: *New York Times*, 1948. december 7. (Kivágat: NA KV2/2251.)

84 NA KV2/2251. 1948. december 6-i újságkivágás megnevezetlen brit lapból.

85 Silver, 1984. 13.

86 NA KV5/40. 1949. december 2-i beszédkivonat., NA KV2/2252. 1953. október 29-i kivonat dél-afrikai iratokból.; Uo. Általános jegyzetek Menahem Begin ügyében, dátum nélkül.

87 Erről lásd a jeruzsálemi Menachem Begin Heritage Centre blogjának bejegyzését: <http://begincenterdiary.blogspot.hu/2009/05/correcting-misquotation-reputedly-by.html> (hozzáférés: 2016. április 18.).

88 Lásd a 7. lábjegyzetet!

89 Cesarani, 1998. 318–319.

90 Segev, 2010. 290.; Wistrich, 2007. 14–15.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

Jl

Jabotinsky Institute, Tel-Aviv

NA

National Archives, London

2. Kiadott források és szakirodalom

Avineri

1994 Avineri, Shlomo: *A modern cionizmus kialakulása. A zsidó állam szellemi gyökerei.* Bp., 1994.

Begin

1951 Begin, Menachem: *The Revolt. Story of the Irgun.* New York, 1951.

1977 Begin, Menachem: *White Nights. The Story of a Prisoner in Russia.* Tel Aviv, 1977.

Bentsur

2000 *Documents on Israeli–Soviet Relation, 1941–1953.* Vol. I. 1941–May 1949. Ed.: Bentsur, Eytan et al. London, 2000.

Cesarani

1998 Cesarani, David: *Arthur Koestler. The Homeless Mind.* London, 1998.

Gelber

2006 Gelber, Yoav: *Palestine 1948. War, Escape and the Emergence of the Palestinian Refugee Problem.* Brighton, 2006.

Gutman

1977 Gutman, Yisrael: Jews in General Anders' Army in the Soviet Union. In: *Yad Vashem Studies*, 12. (1977) 231–333.

Koestler

1989 Koestler, Arthur: Miért küzd a revizionizmus? In: *Múlt és Jövő*, 2. (1989) 1. sz. 117–119.

Lazar-Litai

1966 Lazar-Litai, Chaim: *Muranowska 7: the Warsaw Ghetto Rising.* Tel Aviv, 1966.

Mahler

1990 Mahler, Gregory S.: *Israel after Begin.* Albany, 1990.

Medoff–Waxman

2000 Medoff, Rafael–Waxman, Chaim I.: *Historical Dictionary of Zionism.* London, 2000.

Oren

2011 Oren, Amir: British Documents Reveal: Begin Refused Entry to U.K. in 1950s. In: *Haaretz*, 2011. július 7. (<http://www.haaretz.com/british-documents-reveal-begin-refused-entry-to-u-k-in-1950s-1.371838>, hozzáférés: 2016. április18.).

Segev

1991 Segev, Tom: *The Seventh Million. The Israelis and the Holocaust.* New York, 1991.

2010 Segev, Tom: *Simon Wiesenthal. The Life and Legends.* London, 2010.

Shindler

2002 Shindler, Colin: *The Land Beyond Promise. Israel, Likud and the Zionist Dream*. London, 2002.

Silver

1984 Silver, Eric: *Begin. The Haunted Prophet*. New York, 1984.

Szczekacz-Rozen

1966 Szczekacz-Rozen, Leon: *Cry in the Wilderness. A Short Story of a Chaplain. Activities and Struggles during World War II*. New York–Tel-Aviv, 1966.

Temko

1987 Temko, Ned: *To Win or to Die. A Personal Portrait of Menachem Begin*. New York, 1987.

Wistrich

2007 Wistrich, Robert Solomon: *Anti-Zionism and Antisemitism. The Case of Bruno Kreisky*. Jerusalem, 2007. (Analysis of Current Trends in Antisemitism, 30.)

LÁSZLÓ BERNÁT VESZPRÉMY

MENACHEM BEGIN'S LEGENDARY LIFE

QUESTIONS ABOUT THE EARLY CAREER OF THE FIRST RIGHT-WING PRIME MINISTER OF ISRAEL,
1913–1948

This paper deals with right-wing Zionist freedom-fighter and subsequent Israeli PM Menachem Begin's career as head of the Betar youth movement in Poland, prisoner in Soviet Russia and underground leader in Palestine. Particular rumours and charges regarding Begin's life are paid special attention: namely the accusations of Begin having distorted the memory of the Holocaust, or having supported either Communism, terrorism or Fascism. The study concludes that most accusations against Begin were politically motivated and had little resemblance to historical facts. However, some of the rumours explored here were, in fact, spread by Begin's numerous supporters. The study is based on previously largely untapped archival material from the United Kingdom and Israel.

CONTENT

Confines and Points of Adjustment	335
<i>Studies</i>	
László Pósn: Chivalric Culture in Late Medieval Lithuania	337
Dániel Vincze: The News of the Recapturing Wars against the Turks and New England	347
Endre Sashalmi: Political Theology and the Emergence of Female Personifications of Russia in Visual Sources from a European Perspective: The Petrine Period as a Watershed	373
Antonio Álvarez-Ossorio Alvariño: From Conservation to Dismembering: Italian Provinces and Spanish Monarchy, 1665–1713	395
José Emilio Burucúa – Fabián Alejandro Campagne: The Dutch Political Model in the Río de la Plata Revolution	429
Radoslav Raspopović: Dilemmas in Montenegrin Foreign Policy from the Second Half of the 19 th Century to the World War I	443
Krisztián Csaplár-Degovics: The Birth of the First Hungarian–Albanian Dictionary	467
László Bernát Veszprémy: Menachem Begin’s Legendary Life: Questions about the Early Career of the First Right-Wing Prime Minister of Israel, 1913–1948	481
<i>Echo</i>	
István Tringli: Three German Exhibitions on the Reformation: Stralsund – Rostock – Berlin	497

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

Megjelent az Argentin Köztársaság magyarországi nagykövete támogatásával

Argentin Köztársaság
Nagykövetsége
Budapest

A Világtörténet 2017-es évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap